Floraväktarna i Skåne Rapporterar

Backsippa i Skåne

Kjell-Arne Olsson

Bild 1. ”I backen står gökskällan luden och rör som till högtid sin kläpp…” Foto: Åke Svensson.

Blommornas kärlek

När Phoebus skön Flora besöker
vid gökrop från sunnan och väst,
från tusen små altar det röker
till lundarnas kärleksfest.

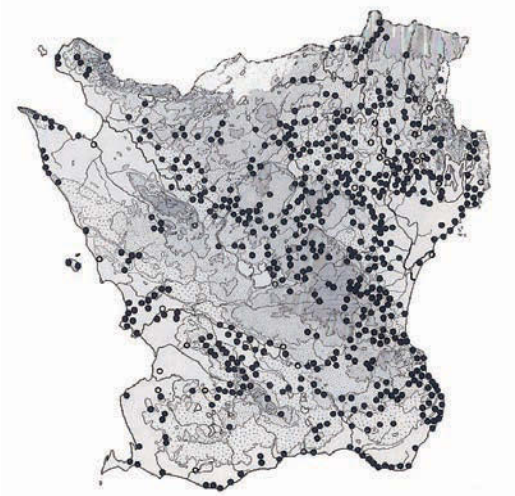
I backen står gökskällan luden
och rör som till högtid sin kläpp,
och brudgummen bidar och bruden
med honung på längtande läpp.

ur *Flora och Bellona*, Erik Axel Karlfeldt 1918.

Kärt barn har många namn. Backsippa *Pulsatilla vulgaris* är en välkänd och älskad växt, något som speglar sig i den mängd av folkliga namn den burit. Liksom i Karlfeldts dikt anspelar många av dessa namn på blommornas klocklika form, t.ex. i namn som kobjälla och dombjälla. Andra, som hedtuppa, kråkfot, kopatte och oxöron, tar fasta på likheter i djurriket (Svanberg 2002).

Backsippa, som är en art man gärna förknippar med det äldre jordbrukslandskapet, har minskat kraftigt över hela sitt svenska utbredningområde, som omfattar de sydöstra delarna upp till och med Uppland. Tillbakagången har varit så stor att backsippan från och med i år är klassad som Sårbar (VU) på den nationella rödlistan (Gärdenfors 2010). I bakgrundsmaterialet till rödlistningen uppskattar man att minskningstakten har uppgått till 30 % under de senaste hundra åren och att minskningen förväntas fortsätta i ungefär samma omfattning det kommande seklet. Dessvärre förefaller tillbakagången ha varit ännu kraftigare i Skåne än i övriga delar av landet.

Backsippan utsågs till *Årets växt* 2010 av Svenska Botaniska Föreningen och i Skåne var det floraväktarna i Lunds Botaniska Förening som tog sig an inventeringen. Under några vårmånader var det många floraväktare som åkte runt i landskapet och letade och räknade. Backsippan är en tacksam art att söka efter då den är lätt att hitta och känna igen när den blommar. Detta gjorde att åtskilliga personer utan botaniska specialkunskaper kunde engagera sig i projektet. Problematiskt kunde det dock bli på östskånska växtplatser där backsippa och fältsippa *P. pratensis* växer tillsammans. Kommer man för sent och sipporna hunnit gå i frukt, är de i stort sett omöjliga att skilja åt.

Karta 1. Backsippa *Pulsatilla vulgaris* i Skåne enligt Weimarck 1985.

Ofyllda ringar fynd före 1923, fyllda ringar 1923–1973.

Backsippa *Pulsatilla vulgaris*

Beskrivning. Backsippa är en hårig, flerårig ört. Rosettbladen är finflikade, och de är inte fullt utvecklade förrän efter blomningen. Svepebladen är också finflikiga och delade ända till basen. Backsippa blommar ofta redan i april. Blomman är stor, först upprätt men senare lutande, blåviolett eller sällan vit. Frukterna är håriga liksom det långa kvarsittande stiftet och bildar en stor, lite spretig hårig boll när de är mogna och liknar då fruktsamlingen hos klematisar (*Clematis*). Den så kallade gotlandssippan (ssp. *gotlandica* (Johanss.) Zämelis & Paegle) är en östlig underart som i Sverige endast förekommer på Gotland, annars närmast i Estland. Gotlandssippa är grövre, har längre stjälk och något ljusare blommor.

Backsippa är mycket lik nipsippa (*P. patens*), men den senare har trefingrade rosettblad med breda bladflikar och svepeblad som är delade till mitten. Arten är också lätt att förväxla med fältsippa (*P. pratensis*) om de inte blommar, men den senare har ofta något bredare bladflikar än backsippan. Backsippa kan korsa sig med både fältsippa och mosippa (*P. vernalis*).

Utbredning. Backsippa förekommer sparsamt i sydöstra delarna av landet upp till Uppland, den växer vanligen på torra backar. På Gotland är den sällsynt och endast företrädd av underarten gotlandssippa (ssp. *gotlandica*). Första fynduppgift publicerades på 1600-talet (Nordstedt 1920).

Etymologi. Artnamnet *vulgaris* kommer av latinets vulgus (hop, allmänhet) och betyder vanlig. Det äldre svenska namnet gökskälla har också använts på arten mosippa (*P. vernalis*).

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran.
>http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<.
Naturhistoriska Riksmuseet.

Under inventeringen för Projekt Skånes Flora som pågick 1989–2005 noterades backsippa i 679 hektarrutor i 329 inventeringsrutor á 2,5×2,5 kilometer (Tyler m.fl. 2007). Våren 2010 återbesöktes samtliga dessa hektarrutor och antalet plantor av backsippa räknades. Dessutom besöktes 110 hektarrutor där backsippa blivit funnen främst under 1960-talet och i början av 1980-talet (mest i nordöstra Skåne). Under vår inventering i år noterades backsippa från 1054 hektarrutor, vilket motsvarar ungefär 530 skilda lokaler. På åtskilliga lokaler växer backsippa på stora betesmarker där den kan vara spridd över åtskilliga hektar.

Den statistiska undersökning som genomfördes inom ramen för Projekt Skånes Flora i mitten av 1990-talet (Tyler & Olsson 1997) visade att backsippan förlorat ungefär hälften av sina lokaler under perioden 1938–1996 (minskning 46–60%). Under årets inventering gick backsippa inte att återfinna i 203 hektarrutor, vilket innebär att sippan försvunnit från ytterligare ett stort antal lokaler under de senaste 10–20 åren. I de 110 lite äldre hektarrutor som besöktes i våras återfanns backsippa bara i 15 rutor.

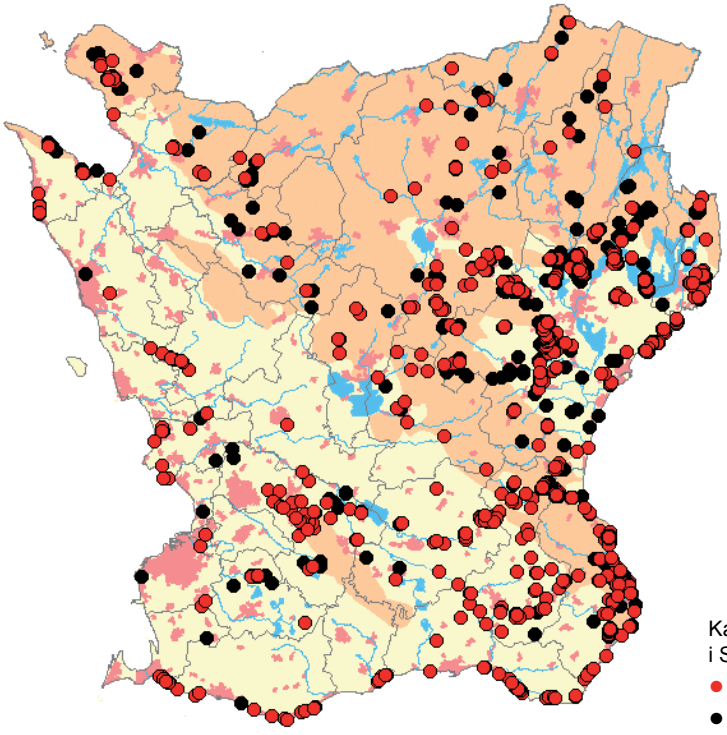
Backsippa har av naturliga skäl alltid varit en mycket ovanlig växt i våra intensivt brukade slättbygder, men även i vissa delar av norra Skåne har den saknats helt. Under det senaste seklet har backsippan förlorat många lokaler i de norra och centrala delarna av vårt landskap. De förekomster som återstår här idag är oftast små och individfattiga. Idag har backsippa sina flesta förekomster i betesmarker öster och sydost om Lund, i randområdena kring Kristianstadsslätten, längs Verkeåns dalgång och på kustnära betesmarker längs den Skånska syd- och ostkusten. Det är även här vi finner de individrikaste förekomsterna. I Skåne fanns backsippa i år på omkring 60 lokaler med mer

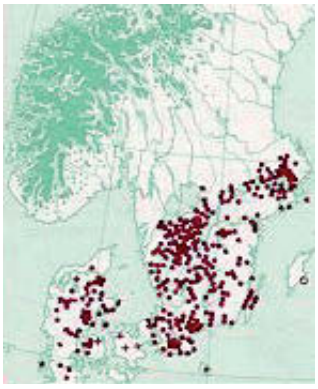

Bild 2. Backsippa *Pulsatilla vulgaris*.
Foto: Åke Svensson

än 1000 blommande plantor. Sammantaget noterades i våras omkring en halv miljon plantor av backsippa i Skåne. Denna siffra är självfallet i högsta grad osäker. Sättet att räkna eller skatta antalet plantor har utan tvivel varierat kraftigt mellan olika inventerare. Därtill kommer att det i fält ofta är svårt att veta om blommande skott som växer nära varandra utgörs av en eller flera plantor. ”Jordstammen brukar med tiden få en förgreningspunkt sådär en decimeter under markytan från vilken det utgår ett flertal huvudrötter nedåt och ett flertal skott uppåt. Gamla plantor genererar härigenom flera blommande bladrosetter. I regel brukar de väl inte sitta mer är 5–15 cm från varandra, men man kan nog tänka sig att avståndet kan bli större på riktigt gamla plantor och att sådana med tiden kan falla sönder så att de olika skotten i praktiken blir separata plantor. Helt lätt att veta vad som är ett individ är det alltså inte” (Torbjörn Tyler i E-post november 2010).

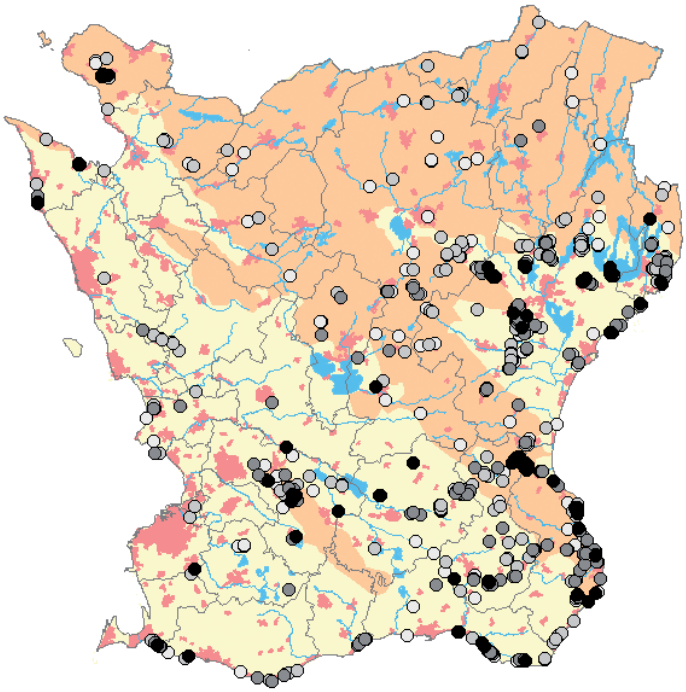
Backsippa är en art som gått kraftigt tillbaka sedan mitten av 1900-talet. Från många

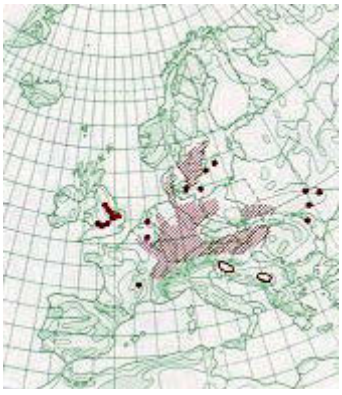

Karta 2. Backsippa *Pulsatilla vulgaris* i Norden. Hulten, E. 1971 *Atlas över växternas utbredning i Norden*.

Karta 3. Backsippa *Pulsatilla vulgaris* i Skåne.
● = återfynd 2010.
● = Inte återfunnen 2010.

Karta 4. Backsippa *Pulsatilla vulgaris i Europa.* Hultén, E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants.*

Karta 3. Backsippa *Pulsatilla vulgaris* i Skåne.
○ = 1–9 plantor 2010.
● = 10–99 plantor 2010.
● = 100–999 plantor 2010.
● = >1000 plantor 2010.

lokaler där backsippan förefaller ha försvunnit anges igenväxning vara huvudorsaken till försvinnandet. Andra orsaker är konstgödning av betesmarker, exploatering i form av vägar, sandtag och byggnationer samt ett alltför intensiv bete av framförallt får och hästar. Backsippan smakar bittert och brukar ratas av nötkreatur. Får och hästar tycks inte ta illa vid sig av smaken utan äter den ofta med följd att backsippan försvinner eller minskar kraftigt.

Även om backsippa är en art som är hotad och på tillbakagång, är det glädjande att den fortfarande är relativt vanlig i vissa trakter och att den ännu har åtskilliga individrika och till synes livskraftiga förekomster i Skåne. Dock är det angeläget att den negativa trend som pågått så länge bryts genom ett natur- och floravårdsarbete som tar sikte på att så många som möjligt av backsippans lokaler skyddas, får en ändamålsenlig hävd och inte blir exploaterade. Backsippa är en art med en begränsad världsutbredning. Den förekommer bara i de centrala delarna av Europa där de svenska förekomsterna är de nordligaste för arten. En stor del av världspopulationen för backsippa finns i Sverige, vilket gör att vi har ett stort ansvar för denna vackra växt. För visst vill vi alla varje vår kunna gå ut och lyssna efter gökskällans milda klämtande.

Tack till alla som deltog i årets inventering av backsippa! Genom att besöka alla lokaler som noterades under Projekt Skånes Flora har ni lagt ner ett fantastiskt arbete.

Alla lokaler finns redovisade på vår hemsida och allt material finns även tillgängligt på Artportalen.

Litteratur

Gärdenfors, U. (red.). 2010. Rödlistade arter i Sverige 2010. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Svanberg, I. 2002. *Gökblomster, ryssgubbe och vandrande jude*. Svenskt växtnamns-ABC. Stockholm.

Tyler, T. m.fl. (red.). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning.* Lund.

Tyler, T. & Olsson, K.-A. 1997. Förändringar i Skånes flora under perioden 1938–1996 – statistisk analys av resultat från två inventeringar. *Svensk Bot. Tidskr. 91*: 143–186.

Weimarck, H. & Weimarck, G. 1985. *Atlas över Skånes flora*.